

Knowledge, Attitude, and Practice of Mothers with Children under five in the Villages Regarding Self-Medication in Ardakan city, Iran

Zahra Zarei Mahmoudabadi¹, Ameneh Marzban^{2*} , Abdolrazagh Marzban³, Farokhlegha Servat⁴

¹ Faculty of Nursing and Midwifery, Meybod Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran

² Department of Health in Disasters and Emergencies, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

³ Razi Herbal Medicines Research Center, Lorestan University of Medical Sciences, Khorramabad, Iran

⁴ Student Research Committee, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran

Abstract

Article history:

Received: 25 May 2021

Revised: 30 June 2022

Accepted: 9 July 2022

ePublished: 20 September 2022

*Corresponding author:

Ameneh Marzban,
Department of Health in
Disasters and Emergencies,
Faculty of Health
Management and
Information Sciences, Iran
University of Medical
Sciences, Tehran, Iran.
Email:
amenemarzban@yahoo.com

Background and Objective: Nowadays, medication abuse and, in general, self-medication are among the biggest socio-economic and economic problems in different societies such as Iran. This study aimed to investigate the knowledge, attitude, and practice of mothers with children under five years old about self-treatment in Ardakan villages, Iran.

Materials and Methods: This descriptive cross-sectional study was carried out on 350 mothers with children under 5 years of age in Ardakan, 2020. The tool used to gather the required data was a four-part questionnaire (demographic, knowledge, attitude, and practice). Data were analyzed using descriptive and analytical statistics.

Results: The mean scores of knowledge, attitude, and practice were obtained at 5.17 ± 4.11 , 25.08 ± 8.74 , and 3.52 ± 4.31 , respectively. It was found that 58% of the mothers had poor knowledge, 51% had a poor attitude, and 62% had low self-medication practice, respectively. There was a statistically significant relationship between the mean knowledge score and mothers' education level. There was also a statistically significant relationship between the variables of mean practice score and family income adequacy. The most important sources of information for mothers with children under the age of five about self-medication were the Internet and social networks, followed by family and friends ($P < 0.05$).

Conclusion: The results of the study showed that self-medication was very high in the study population and knowledge about the complications of self-medication in children was low, which should be considered an alarm by the authorities. The implementation of educational programs and workshops and distribution of education aids when mothers visit health centers can be effective in raising mothers' knowledge, improving their attitude, and forming the correct behavior.

Keywords: Attitude; Children; Knowledge; Mothers; Practice; Self-treatment

Extended Abstract

Background and Objective

The excessive use of medications and, in general, self-medication are among the biggest social-health and economic problems in different societies, including Iran. Self-medication among children is a significant issue that has attracted global health attention. One of the important factors in maintaining children's health is raising the awareness of mothers and families about the importance of childhood care, especially when children develop diseases. Self-medication and excessive use of medications, especially in children under 5 years of age, due to their special physiology, may cause a change in the pattern of the disease, delay in correct diagnosis, and increase morbidity and mortality. Therefore, the present study aimed to investigate the knowledge, attitude, and practice of mothers with children under 5 years old about self-treatment in Ardakan villages, Iran.

Materials and Methods

This cross-sectional descriptive study was conducted in 2020. The samples (n=350) were selected using the multistage cluster sampling method. The required data were collected using a questionnaire employed by Tajik et al. in a previous study. The questionnaires were completed through interviews by two trained interviewers. The criteria for inclusion in the study were being a mother with a child under 5 years of age and having a health record in the healthcare centers of Ardakan villages. On the other hand, foreigners (such as Afghan mothers) referring to healthcare centers in the villages of Ardakan city were excluded from the study. The research procedures and objectives were explained to all participants and those who were willing to participate in the study were entered into the study. All the principles of the Declaration of Helsinki were observed in this study. The collected data were analyzed in SPSS24 software using descriptive statistical tests, Pearson's correlation coefficient, the

Chi-square test, and the analysis of variance. The significance level was considered at 0.05.

Results

The mean age of the mothers was obtained at 32.14 ± 8.05 years. There was a statistically significant relationship between the mean knowledge score and the education level of mothers. Based on the results of Table 2, the mean scores of knowledge, attitude, and practice were estimated at 5.17 ± 4.11 , 25.08 ± 8.74 , and 3.52 ± 4.31 , respectively. It was revealed that there was a statistically significant relationship between the mean practice score and family income. It was also found that 58%, 51%, and 62% of the mothers had poor knowledge, poor attitude, and low practice regarding self-treatment, respectively. The most important sources of information for mothers with children under the age of 5 about self-medication were the Internet and social networks, followed by family and friends.

Conclusion

Self-medication can be mentioned as one of the most important factors that cause the drug resistance of pathogens. The side effects of medications are higher in children than in adults. Therefore, giving medications to children should be done with more care and caution, and it is necessary to avoid self-medication without a doctor's prescription. This study was conducted to investigate the knowledge, attitude, and practice of mothers with children under 5 years of age about self-treatment living in the villages of Ardakan city. The results of the study showed that self-medication was very high in the studied population and knowledge about the complications of self-medication in children was low, highlighting the necessity of taking into consideration this issue by responsible authorities. The implementation of educational programs and workshops and distribution of education aids when mothers visit healthcare centers can be effective in raising mothers' knowledge, improving their attitude, and forming the correct behavior.

آگاهی، نگرش و عملکرد مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال روستاهای شهرستان اردکان در زمینه خوددرمانی دارویی در کودکان

زهرا زارعی محمودآبادی^۱، آمنه مرزبان^{۲*} ID، عبدالرزاق مرزبان^۳، فرخ لقا ثروت^۴

^۱ دانشکده پرستاری و مامایی، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

^۲ گروه سلامت در بلایا و فوریت‌ها، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

^۳ مرکز تحقیقات داروهای گیاهی رازی، دانشگاه علوم پزشکی لرستان، خرم‌آباد، ایران

^۴ کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران

چکیده

سابقه و هدف: امروزه مصرف بی‌رویه دارو و به‌طور کلی خوددرمانی از جمله بزرگ‌ترین مشکلات اجتماعی، بهداشتی و اقتصادی جوامع مختلف از جمله ایران محسوب می‌شود. این مطالعه با هدف بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال در روستاهای شهرستان اردکان در زمینه خوددرمانی انجام شد.

مواد و روش‌ها: این مطالعه توصیفی-مقطعی روی ۳۵۰ مادر دارای فرزند کمتر از ۵ سال در روستاهای شهرستان اردکان در سال ۱۳۹۹ انجام شد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه چهار قسمتی (اطلاعات دموگرافیک، آگاهی، نگرش و عملکرد) بود. داده‌ها با استفاده از آماره‌های توصیفی و تحلیلی تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها: میانگین نمره آگاهی، نگرش و عملکرد به ترتیب $4/11 \pm 5/17$ ، $8/74 \pm 25/08$ و $4/31 \pm 3/52$ بود. ۵۸ درصد از مادران آگاهی ضعیف، ۵۱ درصد نگرش ضعیف و ۶۲ درصد عملکرد پایینی در زمینه خوددرمانی داشتند. بین متغیر میانگین نمره آگاهی و سطح تحصیلات مادران ارتباط آماری معنی‌داری وجود داشت. بین متغیر میانگین نمره عملکرد و کفایت درآمد خانواده ارتباط آماری معنی‌داری وجود داشت. مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات مادران دارای فرزند کمتر از ۵ سال در زمینه خوددرمانی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و در مرحله بعد دوستان و خانواده بوده است ($P < 0/05$).

نتیجه‌گیری: نتایج مطالعه نشان داد خوددرمانی در جامعه بررسی‌شده بسیار زیاد و آگاهی در زمینه عوارض خوددرمانی در کودکان کم است که به‌عنوان یک زنگ خطر باید مورد توجه مسئولان مربوطه قرار گیرد. اجرای برنامه‌ها و کارگاه‌های آموزشی و توزیع وسایل کمک‌آموزشی هنگام مراجعه مادران به مراکز بهداشتی-درمانی در ارتقای آگاهی مادران و بهبود سطح نگرش آن‌ها و شکل‌گیری رفتار صحیح مؤثر خواهد بود.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۰۴
تاریخ ویرایش مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۰۹
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۱۸
تاریخ انتشار مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۲۹

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

* نویسنده مسئول: آمنه مرزبان، گروه سلامت در بلایا و فوریت‌ها، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران.
ایمیل: amenemarzban@yahoo.com

واژگان کلیدی: آگاهی؛ خوددرمانی؛ عملکرد؛ کودک؛ مادران؛ نگرش

استناد: زارعی، زهرا؛ مرزبان، آمنه؛ مرزبان، عبدالرزاق؛ ثروت، فرخ لقا. آگاهی، نگرش و عملکرد مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال روستاهای شهرستان اردکان در زمینه خوددرمانی دارویی در کودکان. مجله مراقبت پرستاری و مامایی ابن سینا، تابستان ۱۴۰۱، ۳۰(۳): ۱۷۰-۱۶۳.

مقدمه

این دسترسی راحت موجب ایجاد پدیده اجتماعی زیان‌بخشی یعنی استفاده نابجا و بی‌رویه از دارو شده است [۲]. امروزه مصرف بی‌رویه دارو و به‌طور کلی خوددرمانی از جمله بزرگ‌ترین مشکلات اجتماعی، بهداشتی و اقتصادی جوامع مختلف از جمله ایران محسوب می‌شود، به طوری که بررسی‌ها نیز نشان می‌دهد میزان تجویز داروها با جمعیت کشور و وضعیت اپیدمیولوژیک بیماری‌ها همخوانی ندارد. این مشکل ناشی از

انسان سالم محور توسعه پایدار جامعه است و نقش دارو در تأمین سلامت افراد جامعه بسیار اساسی، مؤثر و تعیین‌کننده است. دارو به اشکال مختلف یکی از راه‌های مبارزه با بیماری از گذشته مطرح بوده است، به طوری که تاریخ پیدایش مواد دارویی به اندازه تاریخ به وجود آمدن انسان قدمت دارد [۱]. امروزه با پیشرفت‌های قابل توجه در زمینه‌های مختلف علمی، شاهد دسترسی بیشتر افراد به داروهای مختلف هستیم، به طوری که

کودک کمتر از ۵ سال در روستاهای شهرستان اردکان در زمینه خوددرمانی انجام شد.

روش کار

این پژوهش توصیفی-مقطعی در سال ۱۳۹۹ انجام شد. جامعه پژوهش شامل مادران دارای فرزند کمتر از ۵ سال در روستاهای شهر اردکان بودند. در نمونه‌گیری چندمرحله‌ای، ابتدا به صورت خوشه‌ای ۶ روستا از بین ۳۰ روستای شهرستان اردکان انتخاب شدند. سپس به صورت سرشماری از پرونده‌های موجود در خانه بهداشت که فرزند کمتر از ۵ سال داشتند، ۳۵۰ نفر انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ای بود که در مطالعه تاجیک و همکاران [۱۵] استفاده شده بود. ۵ نفر از متخصصان مربوطه روایی پرسش‌نامه را تأیید کردند. شاخص روایی پرسش‌نامه ۰/۸۰ به‌دست آمد. پایایی آن نیز با محاسبه ضریب آلفای کربناخ ۰/۸۳ تأیید شد. بخش اول پرسش‌نامه شامل ویژگی‌های جمعیتی و بخش دوم مربوط به سنجش میزان آگاهی مادران در زمینه مصرف صحیح داروها (در قالب ۱۸ سؤال) و بخش سوم شامل ۲۴ سؤال در قالب طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای، میزان نگرش مادران را در خصوص مصرف صحیح داروها و عوارض ناشی از احتمال ابتلا به عوارض زودرس و دیررس و وخامت عوارض ناشی از خوددرمانی و همچنین فواید ناشی از مصرف صحیح داروها و موانع موجود را برای عدم خوددرمانی می‌سنجید. برای پیشگیری از القای پاسخ‌ها، برخی از سؤالات برعکس طراحی شده بودند. در این موارد نیز امتیازدهی معکوس محاسبه شد. بخش چهارم حاوی چک‌لیست برخی از بیماری‌های شایع بود که مادر در آن‌ها خوددرمانی کرده بود [۱۵].

براساس روش کار مطالعه مشابه [۱۵] نمره‌دهی بخش آگاهی از صفر تا ۱۸ بود. به این صورت که به پاسخ صحیح ۱ و غلط صفر تعلق گرفت. نمره کمتر از ۶ آگاهی ضعیف، بین ۶ تا ۱۲ متوسط و بیشتر از ۱۲ خوب تلقی شد. نمره‌دهی بخش نگرش از صفر تا ۹۶ بود. به این صورت که به هر سؤال نمره صفر تا ۴ نمره تعلق گرفت. نمره کمتر از ۳۰ نگرش ضعیف، بین ۳۱ تا ۶۰ متوسط و بیشتر از ۶۱ خوب تلقی شد. در بخش عملکرد، امتیاز افراد از ۱۲ نمره محاسبه شد؛ بدین صورت که برای خوددرمانی در هریک از بیماری‌ها امتیاز ۱ و برای عدم خوددرمانی امتیاز صفر در نظر گرفته شد. به صورت قراردادی امتیاز بین صفر تا ۴ به‌عنوان عملکرد پایین و امتیاز بین ۵ تا ۸ عملکرد متوسط و بین ۹ تا ۱۲ به‌عنوان عملکرد بالا در زمینه خود درمانی در نظر گرفته شد.

پرسش‌نامه‌ها از طریق مصاحبه توسط دو پرسشگر آموزش‌دیده در مهر تا آذر ۱۳۹۸ تکمیل شد. معیار ورود به مطالعه عبارت بود از: مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال دارای پرونده بهداشتی در خانه بهداشت روستاهای شهرستان اردکان. معیار خروج از مطالعه شامل مراجعه‌کنندگان اتباع (مانند مادران افغان) به مراکز بهداشتی درمانی روستاهای شهرستان اردکان بود. قبل از شروع پژوهش،

خوددرمانی یا مصرف خودسرانه داروها در جامعه است [۳]. خوددرمانی از طریق مصرف یک داروی صنعتی یا داروی دست ساز، دستیابی به داروها بدون تجویز متخصص، استفاده از داروهای تجویز شده قبلی در موارد مشابه، تقسیم داروهای تجویز شده برای یک نفر بین اعضای خانواده و آشنایان، استفاده از داروهای اضافی باقی‌مانده در منزل، خودداری از عمل به تجویز داروی اصلی چه از راه مصرف اضافی دارو بدون تجویز پزشک یا مصرف نکردن دارو به‌طور کامل انجام می‌شود [۴،۵]. مصرف خودسرانه دارو باعث شده است عواملی مانند مقاومت باکتریایی در آنتی‌بیوتیک‌ها، عدم درمان بهینه، مسمومیت‌های ناخواسته و حتی عمدی، اختلال در بازار دارویی، هدر رفتن هزینه، افزایش سرانه مالی مصرف دارو، آثار جانبی و عوارض ناخواسته افزایش یابد [۶،۷].

خوددرمانی در بین اطفال مسئله مهمی است که توجه بهداشت جهانی را به خود جلب کرده است. از عوامل مهم در حفظ سلامت کودکان، ارتقای سطح آگاهی مادران و خانواده‌ها از اهمیت مراقبت‌های دوران کودکی بخصوص زمان بیماری کودکان است. مطالعات نشان می‌دهد مصرف خودسرانه داروها، به‌ویژه آنتی‌بیوتیک‌ها توسط مادران به کودکان رو به افزایش است [۸]. مطالعات انجام شده در برخی جوامع و نیز در ایران حاکی از زیاد بودن مصرف غیرمنطقی دارو و شیوع خوددرمانی است [۹،۱۰]. در پژوهشی که در آلمان روی افراد ۱ تا ۱۷ ساله انجام شد، مشخص شد ۲۵ درصد از این افراد در یک هفته به صورت خودسرانه دارو مصرف کرده‌اند [۱۱]. در مطالعه گواربی در بیرجند شیوع مراجعه‌کنندگان بدون نسخه پزشک به داروخانه‌ها ۸۴ درصد گزارش شد [۱۲].

از عوامل مهم در حفظ سلامت کودکان، ارتقای سطح آگاهی مادران و خانواده‌ها از اهمیت مراقبت‌های دوران کودکی بخصوص زمان بیماری کودکان است [۱۳]. آموزش استفاده صحیح از داروها و عدم خوددرمانی، با استفاده از الگوهای ضروری است که عوامل مؤثر بر رفتار را شناسایی و تقویت می‌کنند [۱۴]. در این راستا آگاهی از عوامل مؤثر در خوددرمانی مادران اهمیت بسیاری دارد؛ چراکه می‌توان با توجه به آن‌ها مداخلات آموزشی را برنامه‌ریزی کرد. از آنجاکه خوددرمانی و استفاده بی‌رویه از دارو خصوصاً در کودکان کمتر از ۵ سال به علت فیزیولوژی خاص بدنشان ممکن است باعث تغییر الگوی بیماری، تأخیر در تشخیص صحیح و افزایش ابتلا و مرگ‌ومیر شود و اینکه مطالعات بسیار اندکی در خصوص خوددرمانی مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال انجام شده است و با در نظر گرفتن اینکه نتایج حاصل از این مطالعه می‌تواند محورهای لازم را برای مداخلات آموزشی به‌منظور افزایش سطح سلامت کودکان در پی داشته باشد، مطالعه حاضر با هدف بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد مادران دارای

درآمد خود راضی بودند. ۲۶۵ نفر (۷۵/۷۱ درصد) از زنان خانه‌دار بودند. ۲۳۴ نفر (۶۶/۸۵ درصد) دو فرزند داشتند. بین متغیر میانگین نمره آگاهی و سطح تحصیلات مادران ارتباط آماری معنی‌داری وجود داشت. بین متغیر میانگین نمره عملکرد و کفایت درآمد خانواده ارتباط آماری معنی‌داری وجود داشت (جدول ۱). بر اساس نتایج جدول ۲، میانگین نمره آگاهی، نگرش و عملکرد به ترتیب $4/11 \pm 5/17$ ، $8/74 \pm 25/08$ و $4/31 \pm 3/52$ بود. ۵۸ درصد از مادران آگاهی ضعیف، ۵۱ درصد نگرش ضعیف و ۶۲ درصد عملکرد پایینی در زمینه خوددرمانی داشتند. جدول ۳ نشان می‌دهد مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات مادران دارای فرزند کمتر از ۵ سال در زمینه خوددرمانی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و در مرحله بعد دوستان و خانواده بوده است.

شرایط برای شرکت‌کنندگان توضیح داده شد و افرادی که به شرکت در مطالعه تمایل داشتند، وارد مطالعه شدند. تمام اصول بیانیه هلسینکی در این پژوهش رعایت شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ و آزمون‌های آماری توصیفی و ضریب همبستگی پیرسون، کای اسکوئر و تحلیل واریانس در سطح معناداری ۰/۰۵ تجزیه و تحلیل شد.

نتایج

میانگین سنی مادران بررسی‌شده $32/14 \pm 8/05$ بود. ۱۹۸ نفر (۵۶/۵۷ درصد) از مادران در گروه سنی ۲۶ تا ۳۵ سال قرار داشتند. از نظر سطح تحصیلات ۱۳۹ نفر (۳۹/۷۱ درصد) دیپلم داشتند. از نظر کفایت درآمد ۲۹۰ نفر (۸۲/۸۵ درصد) تا حدی از

جدول ۱: مقایسه میانگین نمره آگاهی، نگرش و عملکرد مادران دارای فرزند کمتر از ۵ سال بر حسب متغیرهای جمعیت شناختی

نام متغیر	تعداد	درصد	آگاهی		نگرش		عملکرد		
			میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
سن	بین ۱۸ تا ۲۵ سال	۸۴	۲۴	۵/۶۶	۳/۸۸	۲۵/۰۶	۸/۰۷	۳/۳۵	۴/۹۹
	بین ۲۶ تا ۳۵ سال	۱۹۸	۵۶/۵۷	۵/۱۴	۳/۰۸	۲۵/۳۴	۸/۵۸	۴/۳۱	۴/۹۱
	بین ۳۶ تا ۴۹ سال	۶۸	۱۹/۴۲	۵/۳۷	۳/۷۷	۲۵/۱۱	۸/۹۹	۳/۳۹	۴/۳۷
P			۰/۹۰		۰/۸۱		۰/۱۵		
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۶۹	۱۹/۷۱	۴/۳۸	۳/۰۶	۳۲/۵۴	۸/۶۴	۳/۶۱	۴/۹۰
	ابتدایی	۲۹	۸/۲۸	۵/۳۷	۳/۹۸	۳۰/۶۱	۸/۵۵	۴/۹۹	۴/۶۰
	راهنمایی	۵۴	۱۵/۴۲	۸/۶۹	۳/۶۴	۲۹/۱۱	۸/۱۹	۳/۵۱	۴/۵۵
	دیپلم	۱۳۹	۳۹/۷۱	۱۵/۱۷	۳/۶۸	۳۰/۸۴	۸/۷۴	۳/۶۷	۴/۶۷
	دانشگاهی	۵۹	۱۶/۸۵	۱۷/۹۱	۳/۵۴	۳۰/۷۸	۸/۳۶	۳/۹۵	۴/۳۵
P			۰/۰۲		۰/۰۹		۰/۱۲		
کفایت درآمد	بلی	۲۲	۶/۲۸	۴/۵۱	۳/۸۷	۲۴/۳۴	۸/۹۱	۱۱/۶۴	۴/۳۷
	تا حدی	۲۹۰	۸۲/۸۵	۵/۸۴	۲/۹۹	۲۳/۵۱	۸/۵۶	۷/۶۹	۴/۶۵
	خیر	۳۸	۱۰/۸۵	۵/۹۲	۳/۳۹	۲۴/۶۴	۸/۳۳	۲/۳۷	۴/۹۶
P			۰/۲۴		۰/۱۹		۰/۰۰		
شغل	خانه‌دار	۲۶۵	۷۵/۷۱	۷/۵۱	۳/۲۴	۲۵/۶۴	۸/۶۹	۳/۶۷	۴/۹۷
	کارمند	۵۹	۱۶/۸۵	۵/۶۴	۳/۹۷	۲۴/۵۵	۷/۹۹	۳/۴۴	۴/۶۴
	آزاد	۲۶	۷/۴۲	۵/۸۴	۳/۴۴	۲۵/۴۱	۸/۸۴	۳/۹۷	۵/۰۱
P			۰/۱۰		۰/۱۵		۰/۳۱		
تعداد فرزندان	یک فرزند	۸۵	۲۴/۲۸	۶/۶۸	۳/۱۱	۲۴/۳۷	۸/۱۱	۳/۸۸	۴/۲۲
	دو فرزند	۲۳۴	۶۶/۸۵	۵/۵۷	۳/۰۸	۲۵/۹۶	۸/۶۵	۳/۷۴	۴/۰۹
	چند فرزند	۳۱	۸/۸۵	۵/۳۹	۳/۹۸	۲۶/۵۵	۸/۵۷	۳/۶۴	۴/۳۳
P			۰/۱۱		۰/۵۰		۰/۶۸		

جدول ۲: میزان آگاهی، نگرش و عملکرد مادران بررسی‌شده در زمینه خوددرمانی

متغیر	محدوده نمره	میانگین و انحراف معیار	ضعیف	متوسط	خوب
آگاهی	۰-۱۸	$5/17 \pm 4/11$	۵۸	۲۳	۱۹
نگرش	۰-۹۶	$25/08 \pm 8/74$	۵۱	۳۲	۱۷
عملکرد	۰-۱۲	$3/52 \pm 4/31$	۶۲	۲۸	۱۰

جدول ۳: مهم‌ترین منابع کسب اطلاعات مادران دارای فرزند کمتر از ۵ سال در زمینه خوددرمانی

منابع	فراوانی	
	تعداد	درصد
اینترنت و شبکه‌های اجتماعی	۲۵۱	۷۱/۷۱
دوستان و خانواده	۴۳	۱۲/۲۸
تلویزیون و رادیو	۱۴	۴
کتاب و مجله	۲۳	۶/۵۷
کارکنان مراکز بهداشتی	۱۹	۵/۴۲

بحث

مصرف خودسرانه دارو یکی از مهم‌ترین عواملی است که باعث ایجاد مقاومت دارویی عوامل بیماری‌زا در مقابل داروها می‌شود. عوارض دارویی برای کودکان و خردسالان بیشتر از بزرگسالان است؛ بنابراین، در مصرف دارو برای خردسالان باید با دقت و وسواس بیشتری عمل کرد و بدون تجویز پزشک اقدام به خوددرمانی نکرد. این مطالعه با هدف بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال در روستاهای شهرستان اردکان در زمینه خوددرمانی انجام شد.

میانگین و انحراف معیار نمره آگاهی مادران $4/11 \pm 5/17$ بود. ۵۸ درصد از مادران آگاهی ضعیفی در زمینه خوددرمانی در مواجهه با بیماری کودکان داشتند. در مطالعه تاجیک [۱۵] ۶۱/۲ درصد از مادران آگاهی ضعیفی در زمینه خوددرمانی داشتند. میانگین نمره آگاهی مادران در مطالعه حیدرتبار $1/92 \pm 6/73$ بود [۴]. با توجه به گستردگی روزافزون دسترسی به انواع و اقسام داروها در جامعه و نقش مستقیم فرد در انتخاب و مصرف داروها برای اینکه افراد بتوانند عمر طولانی و زندگی نسبتاً سالم و فعالی را داشته باشند، لازم است دانش و آگاهی کافی را برای تغییر رفتار به دست آورند. بنابراین، آموزش استفاده صحیح از داروها و عدم خوددرمانی با کمک برنامه‌های آموزشی هدفمند که عوامل مؤثر بر رفتار را شناسایی و تقویت می‌کنند، ضروری است.

میانگین و انحراف معیار نگرش مادران $8/74 \pm 25/08$ بود. ۵۱ درصد از مادران نگرش ضعیفی نسبت به خوددرمانی در مواجهه با بیماری کودکان داشتند. این یافته با نتایج مطالعه مرزبان [۱۶]، تاجیک [۱۵]، Eldalo [۱۷]، Sen [۱۸] و Sumathy [۷] همسو بود؛ اما با یافته‌های مطالعه خاکشور [۲]، Elong [۱۹] و Sen [۱۸] همخوانی نداشت. دلیل این تفاوت ممکن است عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متفاوت این جوامع باشد.

در پژوهش حاضر میانگین و انحراف معیار نمره عملکرد مادران $4/31 \pm 3/52$ بود. ۶۲ درصد از مادران عملکرد ضعیفی نسبت به خوددرمانی در مواجهه با بیماری کودکان داشتند.

در مطالعه شمسی، پیرزاده، پوررضا، طبیعی و مرزبان به ترتیب ۵۶/۵، ۸۶، ۳۵/۷، ۸۶/۷ و ۷۴ درصد شیوع خوددرمانی گزارش شد (۳، ۱۶، ۲۰، ۲۱). شقاقی و همکاران در یک مرور سیستماتیک، میزان خوددرمانی را در مطالعات انجام‌شده در ایران بین ۸/۳ تا ۹۱ درصد و در مطالعات خارج از ایران این میزان را بین ۸/۵ تا ۹۸ درصد گزارش کردند [۲۲]. اسلامی و همکاران [۲۳] این شیوع را در اصفهان ۱۴ درصد گزارش کرد [۲۴].

Du شیوع خوددرمانی را $25/2$ درصد گزارش کرد که با نتایج مطالعه حاضر همخوانی ندارد. علت تفاوت ممکن است در جامعه پژوهش و تعداد نمونه باشد. میزان خوددرمانی گزارش‌شده در این مطالعه در سطح زیاد و نگران‌کننده است که این موضوع ممکن است ناشی از عوامل مختلفی مانند نداشتن دسترسی به پزشک، وضعیت مالی نامناسب، نداشتن آگاهی کافی در زمینه عوارض و اثرات داروها و ... باشد [۱۳].

نتایج نشان داد بین نمره میانگین آگاهی مادران بر حسب سطح تحصیلات اختلاف آماری معناداری وجود دارد. به این صورت که افراد با تحصیلات بیشتر آگاهی بیشتری در زمینه خوددرمانی و عوارض و مشکلات آن داشتند. این یافته با نتایج مطالعه تاجیک [۱۵] همخوانی داشت. با افزایش سطح تحصیلات افراد، آگاهی و دانش آن‌ها در زمینه اثرات و عوارض خوددرمانی افزایش می‌یابد.

نتایج نشان داد بین میانگین نمره عملکرد مادران بر حسب سطح کیفیت درآمد اختلاف آماری معناداری وجود دارد. این یافته با نتایج مطالعه تاجیک [۱۵] و مرزبان [۱۶] همسو بود. به این صورت که افرادی که درآمد کافی برای تأمین معاش خود نداشتند، بیشتر اقدام به خوددرمانی کرده بودند. به علت هزینه‌های مراجعه و ویزیت پزشک احتمالاً خوددرمانی در افرادی که درآمد کمتری دارند، شایع‌تر بوده است.

مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات افراد، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بود که این تصورات و باورهای نادرست ممکن است از منابع اطلاعاتی غیرمعتبر مانند سایت‌های نامعتبر اینترنت، دوستان، نزدیکان و ... باشد؛ بنابراین، افراد باید سعی کنند از منابع اطلاعاتی معتبر به‌ویژه پزشکان معالج و داروخانه‌ها اطلاعات صحیح را در زمینه نحوه مصرف دارو و عوارض آن کسب کنند. از دیگر عوامل تأثیرگذار بر باورها و نگرش افراد می‌توان به فرهنگ هر منطقه اشاره کرد؛ به‌طوری‌که در بعضی از مناطق توجه خاصی به مصرف داروهای گیاهی و استفاده از طب سنتی برای درمان بیماری‌ها وجود دارد و به سایر افراد نیز توصیه می‌شود. در این مطالعه $14/28$ درصد از افراد از دوستان و خانواده اطلاعات کسب کرده بودند. در مطالعه گورابی ۷۰ درصد از افراد از طریق پزشکان اطلاعات کسب کرده بودند [۱۲]. در مطالعه مرگداری‌نژاد $34/1$ درصد از افراد اطلاعات خود را از

تشکر و قدردانی

پژوهشگران از شورای پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد سپاسگزاری می‌کنند. این مقاله از طرح تحقیقاتی شماره ۴۵۹۱ کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد گرفته شده است. نویسندگان از تمام مادرانی که در مطالعه همکاری داشتند، تشکر می‌کنند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند در اجرا و نگارش این مقاله هیچ‌گونه تعارضی در منافع وجود ندارد.

ملاحظات اخلاقی

کمیته اخلاقی در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد مطالعه حاضر را با شناسه Ir.ssu.rec.1395.46 تأیید کرده است.

سهیم نویسندگان

زهرا زارعی: ارائه طرح و نظارت بر انجام طرح؛ آمنه مرزبان: تهیه پروپوزال و نگارش مقاله؛ عبدالرزاق مرزبان: مشاور آماری؛ فرخ‌لقا ثروت و زهرا زارعی: اجرای طرح.

حمایت مالی

این طرح با حمایت مالی معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد انجام شده است.

داروخانه گرفته بودند [۲۵].

از محدودیت های این پژوهش می‌توان به دشواری اندازه‌گیری آگاهی، نگرش و عملکرد به دلیل استفاده از روش خوداظهاری (پرسش‌نامه) اشاره کرد. ماهیت توصیفی مطالعه امکان علت‌یابی را ندارد. نقطه قوت مطالعه حجم نمونه بود که سرشماری بود و تمام مادران دارای کودک کمتر از ۵ سال در ۶ روستا وارد پژوهش شدند. پیشنهاد می‌شود در آینده مطالعه‌ای در گروه مطالعه با هدف تأثیر برنامه آموزشی بر آگاهی، نگرش و عملکرد مادران انجام شود.

نتیجه‌گیری

نتایج مطالعه نشان داد خوددرمانی در جامعه بررسی شده بسیار زیاد و آگاهی در زمینه عوارض خوددرمانی در کودکان کم است. این یافته به‌عنوان زنگ خطر باید مورد توجه مسئولان مربوطه قرار گیرد. اجرای برنامه‌ها و کارگاه‌های آموزشی و توزیع وسایل کمک‌آموزشی هنگام مراجعه مادران به مراکز بهداشتی-درمانی در ارتقای آگاهی مادران، بهبود سطح نگرش آن‌ها و شکل‌گیری رفتار صحیح مؤثر خواهد بود.

REFERENCES

- Movahed E, Shojaei Zadeh D, Zarei Pour MA, Arefi Z, Sha Ahmadi F, Ameri M. The effect of health belief model-based training (HBM) on self-medication among the male high school students. *Iran J Health Educ Health Promot.* 2014;2(1):65-72. [Persian]
- Khakshour A, Eghdami M, Azarfar A, Ravanshad Y, Rezaeian A. Frequency and related factors in self medication within children referring to the specialized clinic of the sheikh hospital. *J North Khorasan Univ Med Sci.* 2019;11(3):30-7. [Persian] DOI: 10.21859/nkims-110305
- Purreza A, Khalafi A, Ghiasi A, Mojahed F, Nurmohammadi M. To identify self-medication practice among medical students of tehran university of medical science. *Iran J Epidemiology.* 2013;8(4):40-6. [Persian]
- Heydatabar R, Hatefnia E, Kazemi Nezhad A. The knowledge and factors associated with self-medication behavior of mothers with children under two years have referred to health centers in city of firuoz kuh based on the health belief model. *AUMS.* 2016;5(2):95-102.
- Ponnambalam S, Raj A, Vengadasalam A, Munusamy A, Raja A, Vinayagam A, et al. Assessment of knowledge, attitude and practice of over-the-counter drugs administration by parents to Cchildren in a selected community area with a view to develop an information module. *Assessment.* 2021;14(3):1-3. DOI: 10.5005/ip-journals-10084-13115
- Ershadpour R, Zare Marzouni H, Kalani N. Review survey of the reasons of prevalence of self-medication among the people of Iran. *NNJ.* 2015;18(60):16-23. [Persian] DOI:10.22038/nj.2015.6324
- Sumathy P, Raj A, Vengadasalam A, Munusamy A, Raja A, Vinayagam A, et al. Assessment of knowledge, attitude and practice of over-the-counter drugs administration by parents to children in a selected community area with a view to develop an information module. *PJN.* 2021;14(3):1-3. DOI: 10.5005/ip-journals-10084-13115
- Mohammadi A, Abedini S, Montaseri M. Factors influencing self-medication in parents of 1-8 year old children referred to Shahid Mohammadi hospital in Bandar Abbas. *Int J Prev Med.* 2019;6(1):62-70. [Persian]
- Rylance G, Woods C, Cullen R, Rylance M. Use of drugs by children. *BMJ.* 2018;297(6646):445-7.
- Mukattash TL, Alkhatatbeh MJ, Andrawos S, Jarab AS, AbuFarha RK, Nusair MB. Parental self-medication of antibiotics for children in Jordan. *J Pharm Health Serv Res.* 2020;11(1):75-80. DOI: 10.1111/jphs.12331
- Oliveira EA, Bertoldi AD, Domingues MR, Santos IS, Barros AJ. Medicine use from birth to age two pelotas (Brazil) birth cohort study. *Rev Saude Publica.* 2010;44(4):591-600. PMID: 20676551 DOI: 10.1590/s0034-89102010000400002
- Tahergorabi Z, Kiani Z, Moodi M. Epidemiological study of self-medication and its associated factors among visitors to Birjand pharmacies, 2015. *J Birjand Univ Med Sci.* 2016;23(2):158-169. [Persian]
- Mohammadi A, Abedini S. Factors influencing self-medication in parents of 1-8 year old children referred to Shahid Mohammadi hospital in Bandar Abbas. *J Prevent Med.* 2019;6(1):70-62. [Persian] DOI: 10.29252/jpm.6.1.70
- Shojaeizadeh D, Heydarnia A, Ghofranipour F, Pakpour A, Saffari M. Health education and promotion theories, models and methods. Tehran, Iran: Asar Sobhan Publications. 2009;18-57.
- Tajik R, Shamsi M, Mohammad beygee A. Knowledge, attitude and practice about self-medication among mothers in Arak, Iran. *Payesh.* 2011;10(2):197-204. [Persian] DOI: 20.1001.1.16807626.1390.10.2.7.4
- Marzban A, Rahmanian V, Ayasi M, Barzegaran M. Assessing attitude and practice of students in Shiraz University of Medical Sciences towards self-medication. *J Prevent Med.* 2018;5(2):43-36. [Persian]
- Eldalo AS, El Hadiyah TMH, Yousif MA. Sudanese parents' knowledge, attitudes and practice about self-medication to their children: Qualitative study. *JOHS.* 2013;2(2):103-7. DOI: 10.4103/2278-0521.117914
- Sen Tunc E, Aksoy E, Arslan HN, Kaya Z. Evaluation of parents' knowledge, attitudes, and practices regarding self-medication for their children's dental problems during

- the COVID-19 pandemic: a cross-sectional survey. *BMC Oral Health*. 2021;**21**(1):1-7. PMID: [33673839](#) DOI: [10.1186/s12903-021-01466-7](#)
19. Elong Ekambi GA, Okalla Ebongue C, Penda IC, Nnanga Nga E, Mpondo Mpondo E, Eboumbou Moukoko CE. Knowledge, practices and attitudes on antibiotics use in Cameroon: Self-medication and prescription survey among children, adolescents and adults in private pharmacies. *PLoS One*. 2019;**14**(2):1-17. PMID: [30818373](#) DOI: [10.1371/journal.pone.0212875](#)
 20. Shamsi M, Byati A. The effect of education on knowledge, attitude and practice of pregnant woman referring to health centers about self-medication in Arak city. *Intern Med Today*. 2009;**15**(3):27-35. [Persian]
 21. Pirzadeh A, Sharifirad GH. Knowledge and practice among women about self-medication based on health belief model. *J Gorgan Univ Med Sci*. 2012;**13**(4):76-83. [Persian]
 22. Shaghaghi A, Asadi M, Allahverdipour H. Predictors of self-medication behavior: a systematic review. *Iran J Public Health*. 2014;**43**(2):136-46. PMID: [26060736](#)
 23. Eslami AA, Moazemi Goudarzi A, Najmi A, Sharifirad GR. Knowledge, attitude and practice of students in universities of Isfahan toward self medication. *HSR*. 2012;**7**(5):1-9. [Persian]
 24. Du Y, Knopf H. Self-medication among children and adolescents in Germany: results of the national health survey for children and adolescents (KiGGS). *Br J Clin Pharmacol*. 2009;**68**(4):599-608. PMID: [19843063](#) DOI: [10.1111/j.1365-2125.2009.03477.x](#)
 25. Margdari Nejad M, Kazemi SB, Kord F, Khosravi M, Sanagoo A, Jouybari L. The prevalence of non-prescription drugs and related factors in students of medical sciences in 1392. *Iran J Nurs*. 2017;**29**(104):66-74. [Persian] DOI: [10.29252/ijn.29.104.66](#)